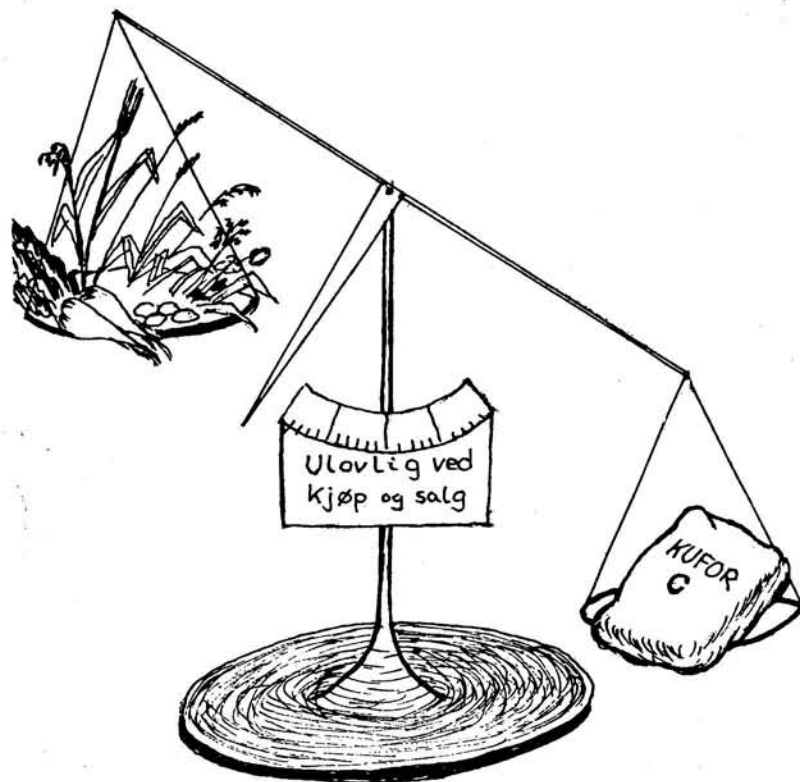

Edvard Valberg

Hvorfor er det tale om krise i nord-norsk jordbruk når mjølkemengden pr. ku stadig stiger, når arbeidsforbruket pr. liter produsert melk stadig minker, og når vi kan produsere stadig mer melk på arealer i USA og i brede bygder?

Hvorfor er 12.500 bruk i Nordland nedlagt i løpet av de siste 15 år når økonomien i jordbruket etter sigende skal være bedre enn noensinne?

Hvorfor produserer vi ikke tilstrekkelige mengder grovfôr når økonomiske kalkyler klart viser at lønnsnivået følger avlingsnivået i gode og onde år?

Grovfôrdyrking

Vilkår — planlegging og organisasjon

Balanse og sunnhet

Resultatet stemmer ikke med fasiten. Følgelig må det være en feil eller to i regnskapet. De fleste later til å tro at vi må rasjonalisere enda sterkere. Dessuten er det en utbredt oppfatning at avlingsspørsmålet skal vi løse ved en slags grønn revolusjon. Slike betraktninger er det nå snart på tide å forlate. Årsakene er mange og fulle av motsetninger, men det ville kanskje være bryet verdt å gi seg på leiting etter noen grunntrinn i denne dansen.

Veien fram til dagens situasjon ser for meg ut til å være en følge av at vårt jordbruk i etterkrigstiden har stått overfor valget om å tilpasse seg en ekspansiv økonomisk utvikling, — eller avvikling.

Visse kostnader har auka sterkere enn andre. Særlig gjelder dette arbeidskostnader, og kostnader til hus og maskiner, mens kostnadsauken til gjødsel og kraftfôr har vært mindre. Når en samtidig kunne ta i bruk en

sterkt forbedret teknologi på de fleste områder, og mjølkekyrnes produksjonsevne kunne auket sterkt ved hjelp av moderne avlsmetoder og sterkere føring, var det i realiteten ingen annen vei å gå for de som ville fortsette som gardbrukere enn å legge opp til en sterkt forenklet og rasjonell drift. En måtte ta sikte på å utnytte maksimalt de kostnadsrelasjoner som forelå, og de nye muligheter som bød seg i den tekniske sektor og i husdyrsektoren. Dette var et utmerket middel til å rette opp økonomien i jordbruket, og det skulle bare mangle at en i praksis ikke utnyttet de muligheter som bød seg.

Men så begynte vår jord- og plantedyrking å markere seg så sterkt på utviklingens debet-side at det økonomiske sluttresultat i stigende grad ble påvirket av svikten i denne sektor.

I den økonomiske planlegging har vi holdt oss til statiske modeller som forutsetter at visse faktorer i planen er ubevegelige i forhold til metoder og ledd i driften. Men dette er ikke

riktig, for det eksisterer en rekke avhengighetsforhold mellom de enkelte ledd i driften, og dette kan på ulike måter virke til å endre våre forutsetninger. Dermed rakner våre kalkyler, siden virkeligheten er uhøvisk nok til å vise samspill over hodet på oss spesialister, som vanligvis opererer i atskilte fagbåser.

Av hensyn til en rask og lettvent økonomisk vekst har vi i vår planlegging særlig oversett mange av de biologiske problemer som har sammenheng med jorden og vekstenes produksjonsmuligheter under våre særegne miljøbetingelser. Dette er en utviklingslinje som har ført vårt jordbruk så kraftig ut av balanse at vi for framtiden bare kan regne med å holde det gående på kunstig ernæring. I Norden nr. 4 og 5 1975 har jeg omtalt hvordan denne manglende balanse på ulike måter har virket til å underminere grasdyrkinga. En drift som vår, basert på maksimal bruk av kraftfôr kombinert med ekstensiv gras-høsting, er dypest sett et forsøk på å

lure det biologiske samspill som jordbruket har bygget på, og som det må bygge på om det skal beholde sunnheten og eksistere. Dette er på mange måter en form for rovdrift som neppe kan forsvares på lang sikt. For å skape en bedre balanse og et sunnere jordbruk må grovfôrdyrkinga aukes vesentlig. Men dette vil ikke skje før det beviselig lønner seg å dyrke grovfôr.

Ingen må vente at bønder av hensyn til jordbrukets sunnhet og nasjonal selvforsyning skal begi seg ut i arbeids- og kapitalkrevende produksjoner, dersom det lønner seg nesten like bra å utnytte kraftfôrets muligheter så langt støvlene rekker. Dette er bøygen som grovfôrets misjonærer ikke har kommet over, men nå spør det om vi ikke nærmer oss en endring i disse forhold.

Når kraftfôrprosenten begynner å rusle over 50, er det ikke utelukket at den biologiske balanse også i mjølkeproduksjonen kan bli så mye forrykket at kraftfôrøkonomien begynner å vakle. Dermed burde tiden være inne for en ny

Strategi

basert på heimavla grovfôr.

Strategiens mål er økonomisk optimal utnyttelse av gardens totale ressurser, hvor en under planlegginga må ta sikte på en forsvarlig utnyttelse av jordas, veksternes og dyrenes produksjonsmuligheter under de rådende miljøbetingelser, samtidig med at en søker å utnytte de tekniske og biologiske framskritt så langt dette er mulig. Dette må være grunnlaget for all planlegging enten det nå gjelder den nasjonale landbrukspolitikk i stort eller drifta på den enkelte gard i smått.

Men dette er åpenbart ingen lett oppgave. I en enkel produksjonsprosess kan en ved hjelp av produksjonsteoretiske marginalbetraktninger tilnærmet regne seg fram til en fornuftig ressursutnyttelse. Men når det gjelder jordbruket som omfatter en rekke metoder og ledd i produksjonen hvor disse gjensidig påvirker hverandre i ulike retninger, vil denne økonomiske strategi bli meget komplisert.

For tiden er det vanskelig å kvantifisere generelt de totale avlingstap på grunn av tunge maskiner, intensiv høsting, ensidig grasdyrking uten åker o.s.v.

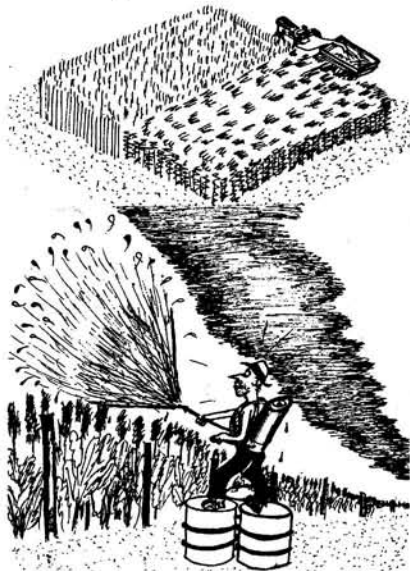
Men dette er en forutsetning for at strategiene skal kunne make å legge

opp en realistisk landbrukspolitikk, og en drift hvor alle faktorer av betydning kommer inn i regnskapet.

For å oppnå dette, vil det være behov for et utvidet tverrfaglig samarbeid. De ulike fagekspertene ville da få muligheter til å utforme sine problemer i et videre praktisk perspektiv, og samtidig ville økonomene få bedre muligheter til å regne med de samspill som ikke er til å komme forbi.

Et slikt forum måtte komme fram til hvilke ressurser som skulle utnyttes, hvordan og hvor langt de skulle utnyttes for å komme fram til et jordbruk i balanse.

Dernest må de landbrukspolitiske virkemidler settes inn slik at de fremmer den langsiktige utvikling en tar sikte på. Uten denne basis, med en samordnet langsiktig målsetning bygd på de reelle produksjonsmuligheter, er det lite trolig at enkeltstående tiltak og initiativ vil endre situasjonen vesentlig. Dette henger sammen med at vår sårbare plantekultur er kommet alt for sterkt i bakleksa. For hvert år som går med dagens primitive høstingsbruk, vil det kreves stadig større grunnlagsinvesteringer for å sette jorda i produksjonsdyktig stand med grøtting, plying, kalking, gjødsling, ugrastyning o.s.v. Videre er det slik at en auka innsats på grovfôrsektoren vil medføre store investeringer i redskap av ulike slag. Ved anlegg av driftsbygninger må en forutsette nødvendige lagerrom for en auka og allsidig fôrproduksjon. Alt dette forutsetter så store investeringer at det skal mye til for å skape balanse i utviklinga. Videre vil en auka grovfôrdyrking være betydelig mer arbeidskrevende enn vårt nåværende kraftfôr- og høstingsbruk. Dette vil

opptre som en negativ faktor for arbeidseffektiviteten i sluttresultatet.

Etter hvert som mjølkeproduksjonen konsentreres til større besetninger, vil den disponible tid for jord- og plantekultur på det enkelte bruk bli så sterkt redusert at en vanskelig kan komme utenom en driftsform med ekstensiv planteproduksjon. På den andre siden må bruksstørrelsen aukes for å skape grunnlag for en så rasjonell produksjon at bruket kan overleve. Slike interne motsetningsforhold mellom mål og midler i driften finner vi flere av på ulike hold, og som oftest ser det ut til at kraftfôret inntar en nøkkelstilling mellom forskjellige kryssende interesser. Dette skaper en innfløkt situasjon med dype røtter i den generelle økonomiske utvikling.

En endring av kraftfôrets status ville således auke mulighetene for en bedre utnyttelse av egne ressurser, om en så ønsker. Men alt har sin pris, og alle priser stiger. Derfor er det uklart om samfunnet har råd til å betale det medisinen koster, om medisinen kommer tidsnok, og om den er effektiv nok i en oljetid.

Den strategiske status for vårt jordbruk er kort sagt svak, men vi bør vel ikke gi opp. Når soldatene befinner seg på slagmarken, blir

Taktikken

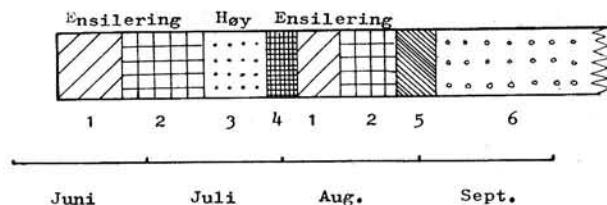
i den gitte situasjon viktigst. Det taktiske hovedprinsipp må bygge på at vi søker å snuse opp svake ledd og sviaktende balanse i vår produksjon.

Så får vi slå til med en forsiktig offensiv akkurat her, for da kan vi være sikker på den beste effekt av vår innsats.

Når kraftfôrforbruket passerer 50 pst. og resten av fôret er grassurfôr av varierende kvalitet, da vil en utvilsomt stå seg på å produsere mer og bedre grovfôr. Det en da i første rekke bør konsentrere seg om, er å ta inn grønnfôrvekster i produksjonen, og å legge opp til en bedre dyrking av grasmarka.

Ser vi nærmere på grønnfôrvekstene i taktisk sammenheng, er det åpenbart at hovedsvakheten ved vår engdyrking har sammenheng med at våre driftsmetoder dreper de høgtytende grasartene som etter hvert blir erstattet av ulike typer av ugras og andre lågtytende grasarter. Resultatet er at plantedeckket blir så mindrevendig at det går ut over både gjødslingsøkonomien og sluttresultatet.

Forts. side 282

Figur 3.

Eksempel på planlagte høstetider med ulike vekster.

1. Hundegras el. engrapp, 2. Timotei og engsvingel, 3. Høyslåt, 4. Havre, oljereddik el. raigras, 5. Raps el. raigras. 6. Formargkål, raigras, silonepe.

Myrjorda som ofte blir sterkt sammenpakket, taper seg sterkt som vekstmedium. Enga må fornyes, og det er som ledd i arbeidet for å skape et vekstskifte at grønnfôrvekstene kanskje har sin største betydning.

Grønnfôrvekstene gir muligheter for et visst åkerareal og dermed en effektiv utnyttning av husdyrgjødsel. Vekstene er ikke særskilt krevende å dyrke da de enten kan beites direkte eller høstes med de samme redskaper som eng, og ensileres. Her er det en utvilsom fordel å ha flere siloer. Men selv om en bare disponerer en stor plansilo, så skulle ikke dette være gyldig grunn til å la være å dyrke grønnfôrvekster. Vekstene vil være en god hjelp til å skjøte på beitesesongen når grasbeitene begynner å svikte utpå høsten, og de vil sørge for en mer allsidig meny for dyrene.

Arbeidstoppen får vi normalt i den tradisjonelle siloslåtten, men da er det vanligvis ikke behov for å gjøre noe med grønnfôrvekstene. Derfor skulle dyrking av disse vekstene i realiteten virke til å jevne ut den sesongmessige topp i arbeidet.

Kort sagt vil dyrking av grønnfôrvekster virke positivt på så mange forhold ved vår virksomhet at dette sannsynligvis vil være det beste taktiske trekk for å fremme en mer intensiv grovfôrdyrking i Nordland. Når dette attpåtil kan gjennomføres uten særlige investeringer og arbeidsmessige ulemper, skulle veien ligge åpen for dem som har behov og tiltaksomhet i denne retning. I starten kan det være lurt å begynne litt forsiktig inntil en får samlet seg litt erfaring om vekstene og de lokale miljøbetingelser.

Etter hvert kan det bli tale om ulike vekster til ulike formål. Her har en valget mellom fôraps, raigras, silonepe, oljereddik, grønnfôrhavre og erter eller ulike blandinger av de nevnte slag.

Når det gjelder dyrkinga, viser en til småskrift og spesialartikler som beskriver dyrkingsteknikk og anvendelse.

Etter grønnfôrvekstene kan gjenlegget såes enten først i august eller seinhøstes.

Velges tidlig høstsåing av gjenlegget, er en bundet til de tidlige grønnfôrvekstene oljereddik, havre og erter som forgrøde. Disse gir mindre avling, men til gjengjeld blir grasavlinga neste år større enn etter sein høstsåing. På kjørefast mineraljord kan en også så gjenlegget om våren med havre som dekkvekst, men da må en huske på at det er gjenlegg en har med å gjøre, og ikke en grønnfôråker som kan kjøres og gjødsles uten hemninger.

Både raps og raigras er utmerket tilskuddsfôr til grasbeitene om høsten. Det er vel denne anvendelse som er mest effektiv, siden tapene ved ensilering er betydelige for disse vassrike vekstene. Driver en litt stort med grønnfôrvekster, må en del av fôret ensileres. Da kan det være lurt å så havre i en del av grønnfôråkeren, slik at en ved høstinga får blandet havre og til dømes oljereddik eller raps i vogna når en kjører fôrhosteren rundt skiftet. Massen blir da mindre våt, og tapet av pressaft forhåpentlig noe mindre.

Det snakkes en del om dyrking av korn, poteter og rotvekster, men her er det skjær i sjøen. Disse artene kan nok ha en tilsvarende virkning på omløpet som grønnfôrvekstene, men de har ulike spesialkrav til klima, dyrkingsteknikk, maskinutstyr, lagerrom o.s.v. Derfor bør vi vel i første omgang overlate disse vekstene til spesialinteresserte. Men de representerer en utfordring, og de kan under gunstige betingelser ha mye å tilføre fylkets jordbruk.

Når det gjelder grasmarka, kan vi takket være grønnfôrvekstene komme fram til en viss fornying av eng. Dette er det sentrale for all dyrking av gras, og det skulle nesten være unødvendig å peke på at konsekvensen av vår harde behandling av eng, logisk må føre til en raskere fornying av eng enn før. Dette har i allmennhet

ikke skjedd i praksis. Følgelig har avlingene sviktet.

Av og til har det vært tale om å sprøyte bort smått ugras i eng, men dette fører vanligvis ikke fram. Er der mye ugras, taper en avling i lang tid etter sprøyting, og når avlingene begynner å auke, er det ofte ugraset som har auka. Altså atter pløgen.

Når vi er kommet så langt at den gode eng ligger der, så må vi ha et opplegg for høsting av den og de andre vekstene slik at avling og kvalitet blir best mulig, og skadene på eng minst mulig, og slik at vi unngår en utpreget topp i arbeidet. Den taktiske finessen går derfor ut på at vi skal prøve å spre høstinga av grovfôr mest mulig utover hele vekstsesongen. Under andre himmelstrøk oppnår en denne fordel ved å nytte arter av ulik tidlighet som en da uten særlig jag kan høste på de mest gunstige tidspunkter.

Vi som stort sett bare har en timotei-engsvingelblanding å fare med, vil ikke ha de beste forutsetninger for å gjennomføre en fornuftig høstetaktikk, men mulighetene bør kunne auke når en får nye sorter av hundegras og engrapp. Disse artene utvikles raskere enn timotei-engsvingel.

Figur 3 viser hvordan en samlet høstetaktikk kunne legges opp. Ellers bør hundegras bare dyrkes på jorder som er lite utsatt for vinterskader, mens det er omvendt for engrapp.

Det burde også være en selvfølge at en om mulig, tar nyenga til høyslåt for å spare den. Videre er det klart at en kombinasjon av tidlig 1. slått og sein 2. slått er en stor påkjønning, særlig for timoteien. Men når en er klar over dette, kan en redusere skadene noe ved å ta sine forholdsregler på særlig god eng.

Den delen av grasmarka som i Nordland er mest forsømt, er utvilsomt beitearealene. Her er det nok mye å hente ved et gjennomført taktisk opplegg.

En må først og fremst ta knekken på sølvbunken og høymugla. De sentrale hjelpemidlene er pløgen, og med fôrhoster eller slåmaskinen kan en etter avbeiting sørge for å renske beitearealene for gammelt gras som dyrene har vraka. Høymugla må tas med hand etter hvert, og sprøytes i renbestand. Dersom en ikke driver nullbeiting, må en sørge for stripebeiting ved hjelp av elektrisk gjerde, ellers blir utnyttelsen av graset på beitearealene elendig. Dette gjelder også på grønnfôrbeitene.

◀ Beitene bør være fulldyrka og aller helst gå inn i omløpet med den øvrige grasmark på garden. Da er det lettere å tilpasse beitearealene etter den aukende og minkende vekstintensitet i løpet av sommeren. Og da kommer fôr høsteren automatisk over en del av arealene slik at det blir lettere å holde beitinga på tur og grasbestanden i trim. Om våren kan det være en fordel å gjødsle beitet til ulike tider, slik at en lettere kommer inn i en bestemt rekkefølge med avbeitinga.

Vi ser at mye kan gjøres med enkle midler og uten noen særlig ekstra innsats, når en likevel driver i bransjen. Det som skal til, er først og fremst en plan å gå etter når en skal organisere sitt eget arbeid.

Uten en gjennomtenkt plan er det ofte tilfeldigheter og gammel vane som bestemmer de enkelte operasjonene i drifta, og disse utgjør til sammen hele drifta ●
